

O‘QISHNI NUTQ FAOLIYATI TURI SIFATIDA O‘RGANISH
ОБУЧЕНИЕ ЧТЕНИЮ КАК ВИД РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
LEARNING READING AS A TYPE OF SPEECH ACTIVITY

Nishonova O‘g‘iloy Ilhomjon qizi,

Farg‘ona davlat universiteti talabasi

nishonovaogiloy03@gmail.com

Annotatsiya: Tirik mavjudot orasida faqat inson fikr yuritish qobiliyatiga ega. Tafakkur - so‘z, so‘z birikmalari va jummalarni nutq faoliyatida qo‘llash orqali sodir etiladigan murakkab psixik jarayondir. Nutq faoliyati og‘zaki va yozma shaklda ro‘yobga oshiriladi. Og‘zaki nutq - gapirish va tinglab tushunish, yozma nutq - o‘qish va yozuv turlaridan iborat. Ushbu maqolada o‘qishni nutq faoliyati turi sifatida o‘rganish haqida yozilgan.

Kalit so‘zlar: nutq faoliyati, og‘zaki nutq, yozma nutq, semantika, ifoda, monolog.

Аннотация: Среди живых существ только человек обладает способностью мыслить. Мышление – сложный психический процесс, который осуществляется посредством использования слов, словосочетаний и предложений в речевой деятельности. Речевая деятельность осуществляется в устной и письменной форме. Устная речь – говорение и понимание на слух, письменная речь – чтение и письмо. Данная статья написана об обучении чтению как виду речевой деятельности.

Ключевые слова: речевая деятельность, устная речь, письменная речь, семантика, экспрессия, монолог.

Abstract: Among the living beings, only man has the ability to think. Thinking is a complex mental process that is carried out by using words, phrases and sentences in speech activity. Speech activity is carried out in oral and written form. Oral speech - speaking and listening comprehension, written speech - reading and writing. This article is written about learning to read as a type of speech activity.

Key words: speech activity, oral speech, written speech, semantics, expression, monologue.

Nutq faoliyatida operatsion (til materiali ishtiroki) va motivatsion (fikr bayoni) jihatlar aniqlangan. Leksika, grammatika va talaffuz birliklarini gapirish va yozuvda qoʻmlash, oʻqish va tinglashda idrok etib tushunish nutqning operatsion aspektidir. Motivatsion aspektida retsiyent (gapiruvchi va fikmi yozma bayon etuvchi) va produtsent (tinglovchi va oʻqib axborot oluvchi) oʻz fikrini boshqalarga yetkazadi yoki oʻzgarlar fikrini tushunib oladi. Nutq faoliyati turlari va til materiali oʻquv jarayonida yaxlit tarzda oʻrgatiladi. Deyarli har bir darsda (birinchi oʻquv yilining dastlabki mashgʻulotlari bundan mustasno) oʻquvchi tinglab tushunadi, gapiradi, oʻqiydi va yozadi. Bunda oldin oʻzlashtirilgan yoki hozir shu darsda oʻrganilayotgan til birliklari ishtirok etadi. Nutq faoliyati turlarining u yoki bu sinfda yoki taʼlim bosqichida tutgan mavqeyi turlichadir.

Nutqning uch tarafi — tuzilishi (grammatika), semantika (leksika) va „ifoda“ (talaffuz) til materiali tomonlari deb ataladi. Taʼlim maqsadlari (III bob)dan kelib chiqqan holda nutq faoliyati turlariga m oʻljallab til materiali tanlanadi, taqsimlanadi, tasnif qilinadi, taqdim etiladi, yaʼni oʻzlashtirishga tayyorlanadi (bu bosqichlar inglizcha metodikada selection, distribution (grading), classification, presentation deyiladi). Chet til materialini tanlash, taqsimlash, metodik tasnif va taqdim etish dastur tuzuvchilar va darslik mualliflari tomonidan roʻyobga chiqariladi. Oʻquv materialini oʻrganish/oʻrgatish chogʻida oʻquvchi va oʻqituvchi ishtirok etadi, hamkorlikda ish koʻradi. Til leksika, grammatika, talaffuz birliklarini yaxlit birlashtiruvchi ijtimoiy hodisa tarzida nutq faoliyatining „qurilish“ materiali sanaladi. Leksika birligi, grammatika birligi va talaffuz birligi gapirish, tinglab tushunish, oʻqish va yozuvda oʻrgatish/ oʻrganish birliklari deb qaraladi. Ularning funksional, semantik va formal jihatlari oʻzlashtirish uchun maxsus mashqlar bajarishni talab qiladi.

Gapirishni oʻrgatish metodining yana bir muhim tarkibiy qismi bu muloqot turidir. Muloqotning 3 turi mavjud: individual, guruhli va ommaviy: Individual

muloqotda ikki kishi ishtirok etadi. Bu tezkorlik va ishonch bilan ajralib turadi. Bu erda aloqa sheriklari umumiy nutq "mahsulotida" ishtirok etish ulushida tengdir. Guruhdagi muloqotda bir nechta odam bitta muloqot jarayonida (do'stlar bilan suhbat, trening, uchrashuv) ishtirok etadi. Ommaviy muloqot nisbatan ko'p sonli shaxslar bilan amalga oshiriladi. Shu sababli, ommaviy muloqotda ishtirokchilarning kommunikativ rollari odatda oldindan belgilanadi: ma'ruzachilar va tinglovchilar (qarang: yig'ilishlar, mitinglar, bahslar va boshqalar). Nutq (gapirish) monologik va dialogik shakllarda namoyon bo'ladi. Dialogni o'rgatishda dialogning turli shakllari va ular bilan ishlash shakllarini farqlash kerak: dialog-suhbat, dialog-sahna, o'quvchilarning o'zaro va o'qituvchi bilan suhbat, juftlik va guruh shakllari. Monolog kengayish, izchillik, izchillik, asoslilik, semantik to'liqlik, umumiy konstruksiyalarning mavjudligi, grammatik rasmiyatchilik bilan ajralib turadi.

Og'zaki nutqning ikki turi mavjud: oddiy so'zlashuv nutqi va adabiy so'zlashuv nutqi. Oddiy so'zlashuv nutqi tabiiy nutq sifatida namoyon bo'lib, sheva ta'sirida bo'lgan kundalik so'zlashuv nutqining turli ko'rinishlaridan iborat. Adabiy so'zlashuv nutqi esa adabiy til me'yorlariga amal qilgan holda gapirishni taqozo etadi. Yozma nutq og'zaki nutqdan so'ng yozuv ta'sirida paydo bo'lgan bo'lib, adabiy tilning imloviy, punktuatsion, uslubiy qonun-qoidalariga bo'ysunuvchi grafik shakldagi nutqdir. Yozma nutqning mazmuniy bo'laklari, gaplar, ularning qismlari turli xil tinish belgilari orqali ajratib ko'rsatiladi. Yozma nutq og'zaki nutq kabi kishilar o'rtasidagi bevosita aloqa vositasi emas, u boshqa joyda va zamonda (kelgusi davrda) yashovchi kishilar bilan aloqa bog'lash vositasidir.

Gapirish (nutq)ni o'rgatishdagi asosiy qiyinchiliklar motivatsion muammolarni o'z ichiga olishi kerak, masalan: talabalar chet tillarida gapirishdan uyaladilar, ular xato qilishdan, tanqid qilishdan qo'rqishadi; o'quvchilarda vazifani hal qilish uchun etarli til va nutq vositalari mavjud emas; talabalar u yoki bu sabablarga ko'ra dars mavzusini jamoaviy muhokama qilishda ishtirok etmaydilar. Nutqni o'rgatishda sanab o'tilgan muammolarga asoslanib, maqsad paydo bo'ladi - agar iloji bo'lsa, ushbu muammolarni bartaraf etish. Muayyan mavzu bo'yicha oddiy dialoglar

qurmasdan, haqiqiy vaziyatlarga tushmasdan gapirishni o‘rganish mumkin emas. O‘qitishning interfaol yondashuvi o‘quvchilarni munozaralar, bahs-munozaralar, muammolarni muhokama qilish va shuning uchun dialogga bevosita jalb qilishni nazarda tutadi. Shuningdek, o‘quvchilarda umumiy til, intellektual, kognitiv qobiliyatlarni, chet tilidagi muloqotni o‘zlashtirishning asosi bo‘lgan psixik jarayonlarni hamda o‘quvchilarning his-tuyg‘ularini, his-tuyg‘ularini, muloqotga tayyorligini, har xil turdagi muloqot madaniyatini shakllantirish muhim ahamiyatga ega jamoaviy o‘zaro ta’sir.

Yozma manbalar orqali biz o‘tmish tariximizni o‘rganamiz va bundan kelajak avlod foydalanishini ta’minlaymiz. Nutqning bu shakllari turli ko‘rinishlarda namoyon bo‘ladi. Nutq ayrim shaxsga tegishli bo‘lishi kki kishi o‘rtasida yuz berishi (dialogik) va bir necha shaxslar orasida (polilogik) bo‘lishi mumkin. Nutq ko‘rinishlari ifoda maqsadi, qurilishi, hissiy-ta’siriy vositalari bilan farqlanadi. Yozma nutq uslubiy turlari (so‘zlashuv, ilmiy, badiiy, ommabop, rasmiy-idoraviy) bilan o‘ziga xos nutq ko‘rinishlarini yaratadi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Bekmurodova.U.B. “Ingliz tilini o‘qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish” mavzusida referat., Toshkent 2012-yil.
2. Joraboyev, B. B. O. (2021). Using authentic materials on english lessons. Academic research in educational sciences, 2
- Dushatova, S. (2022). LINGUISTIC AND SOCIAL ORIGINATION OF TABOOS. *Science and innovation*, 1(B6), 318-321.
3. N. Q. Xatamova, M.N. Mirzayeva. “INGLIZ TILI DARSLARIDA QO‘LLANILADIGAN INTERFAOL USULLAR” (uslubiy qo‘llanma), Navoiy, 2006, 40 bet.
4. Navruza, A. (2023). INGLIZ TILI MORFOLOGIYASIDA SOZ TURKUMLARINI ORGANISH ZARURIYATI. *ITALY" ACTUAL PROBLEMS OF SCIENCE AND EDUCATION IN THE FACE OF MODERN CHALLENGES"*., 14(1).

5. Ortiqov, R. (2022). STRUCTURAL AND SEMANTICAL FEATURES AND DIFFERENCES OF ORAL AND WRITTEN SPEECH. *INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING*, 1(9), 438-442.
6. Soxibovna, M. G. (2022). THE ROLE OF LINVOCULTUREME IN THE STUDY OF NATIONAL AND CULTURAL FEATURES OF SPEECH UNITS. In *INTERNATIONAL CONFERENCE: PROBLEMS AND SCIENTIFIC SOLUTIONS* (Vol. 1, No. 3, pp. 48-52).
7. Великанова А. В. Компетентностно-ориентированный подход к образованию / А.В.Вели-канова // Серия «Компетентностно-ориентированный подход к образованию». – Вып. 2 – Самара : Профи, 2002. – С. 92
8. ГАНИЕВ, Б., & Ганиева, М. С. (2019). Религиозно-исламские и духовные корни предпринимательской деятельности в Средней Азии. In *ИДЕАЛЫ И ЦЕННОСТИ ИСЛАМА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ XXI ВЕКА* (pp. 332-335).